

Attila Tuygan: BUGÜNKÜ AZERBAYCAN-ERMENİSTAN SAVAŞININ KÖKLERİ

Posted on 26/10/2020

Bugünkü Azeri-Ermeni ihtilafının kökü ta 1. Dünya Savaşı'nın sonunda, Transkafkasya'da Bakü'nün Türk kuvvetlerince işgal edilip, oradaki Ermeni nüfusun üç gün süren bir dizi kıyımla katledilmesine kadar uzanır. Bu kıyımlar Ermeni Soykırımı'nın baş mimarlarından Behaeddin Şakir'in Eylül 1918'de Bakü emniyet müdürlüğü sırasında yaşanmıştır. Bu kıyımlar sırasında Teşkilat-ı Mahsusacılar ve yerel Azeriler altı ay önce Ermenilerce öldürüldükleri öne sürülen Azerilerin öcünün alınması gerekçesiyle, üç gün üç gece boyunca tahminen 25.000 savunmasız Ermeni'yi katletmişlerdi.

Bunun Türkiye içinde de, dışında da Ermenilere karşı geniş kapsamlı, yaygın bir soykırım planıyla temelden bağlantılı olduğu görünüyor. Bu planın belli belirsiz ilk izlerine, İttihatçıların geleceğe ilişkin komplocu planlarla birlikte Abdülhamit rejimini devirmeye hazırlandıkları 1906-1908 döneminde rastlarız. Bu komploya Müslüman komşu halkları, özellikle Transkafkasya Azerilerini kucaklayıp birleştirme planı da dâhildir. Azeri-Ermeni ihtilafı üzerinde kafa yoran İttihatçılar İslam düşmanı saydıkları Ermenileri Türkiye, Avrupa ve Amerika'da Müslümanlara karşı kıskırtan insanlar sayarak Azerileri Ermenilere saldırtıp mallarına el koymaya teşvik ederlerken, onları zayıflatmanın tek aracının bu olduğunu düşünürler. Hatta Rus boyunduruğundan kurtuluşu sağlamak için, başlıca engeli Ermeniler olarak gösterirler.

Sonraları Kemalist milliyetçiler de aynı şeye soyunmuş; 1920'de daha henüz emekleme çağındaki Ermenistan Cumhuriyeti bağlamında soykırım şablonunun ölümcül dinamiklerine sıkıca yapışmışlardır. Ermenistan Kazım Karabekir Paşa'nın işgalinin ardından güçsüz düşüp bir ateşkes için şartların pazarlığına oturmak zorunda kaldığında Ankara hükümeti, şifreli

bir telgrafla, bu şartları *'Ermenistan'ı siyaseten ve maddeten ortadan kaldırma'* biçimindeki nihaî hedeflerine yol açacak şekilde oluşturulması talimatını vermiştir. Bir başka önemli konu da, Ankara'nın önerdiği üzere bu hedefe ulaşmak için başvurulacak yöntemler İttihatçıların Osmanlı Ermeni halkıyla ilgilenirken kullandıkları yöntemlere benzer olmasıydı. Böylece 1920'de Karabekir'e *'Ermenistan'ı fiziksel olarak imha etme'* emri verilerek soykırımı Rus Ermenistan'ına da yayma çabasına girilmiştir.

Her şey Karabekir'in 1919 Mayıs'ında yeni karargâhını kurduğu Erzurum'da başlar. Girişilen hazırlıklarının ilk hedefi, tabii ki Sevr'in şartlarından yararlanacağı beklenen çiçeği burnundaki bağımsız Ermeni Cumhuriyetiydi. M. Kemal başlangıçta *"bu hareketin yeniden bir Ermeni kit'alı demek olacağından"* ve sonuçta *"bütün Hristiyan dünyanın ve özellikle Amerika'nın aleyhimize dönmesinden"* korkarak uzak durduğu girişime sonunda izin vermiştir. Doğu halindeki Ermeni Cumhuriyeti istila dalgasının karşısında duracak durumda değildi. Aslında, Karabekir'in anılarında yazdıklarından anlayabileceğimiz gibi, yeni bir soykırım komplosu söz konusudur. Sevr'in Anadolu Ermenistan'ını koparabileceği ve Yunanistan'la birlikte Türkiye'nin büyümesini önleyebileceği korkusu bağımsız Ermenistan'ın siyaseten ve maddeten ortadan kaldırılmasını kaçınılmaz kılıyordu. Karabekir Paşa, Eylül 1920'de, Mustafa Kemal'in ve Ankara'daki hükümetinin resmî iznini aldıktan sonra, Transkafkasya'daki yeni Ermenistan Cumhuriyeti'ne savaş ilanında bulunmadan saldırdı. Yeterli donanımdan yoksun, yeterli eğitimi almamış ve yeterince hazırlık yapmamış Ermeni Cumhuriyet Ordusu kısa sürede dağıldı.

Türklerin soykırım girişimini sürdürme konusundaki bu yeni hamlelerini esas itibarıyla iki faktör etkilemiştir. Muzaffer Müttefikler savaş zamanındaki suçlardan, özellikle Ermenilere karşı yürütülen katliamlardan dolayı yenik Türkiye'yi cezalandırmak ve bununla birlikte Ermenileri tazmin etmek istiyorlardı. İşte buna tepki olarak gelişen bu icraat Ermenilere yönelik bir mini soykırım olarak gelişmiştir. Sovyet ve Ermeni kaynaklarına göre, Türk işgalinin beşinci ayında bölgede yaklaşık 200.000 Ermeni ölmüştür. Bu mini-soykırım Ankara tarafından çıkartılan çok gizli emirler uyarınca yürütülmüştür.

Askerî harekâtın ilk evresinde, Türklerle etnik ve dinî bağlarla bağlı Azerilerin haklarını koruma 'vesilesiyle', bütün Ermenistan toprağının işgali amaçlanmıştır. Karabekir'e göre, Ermenistan sınırları geçici olarak öyle düzenlenecekti ki '*Müslüman azınlıkların hukukunu muhafaza vesilesiyle daimi müdahale zemini*' kaybolmayacaktı. Dahası Ermeniler silahsızlandırılırken, aynı anda '*bölgede doğu ve batı arasında köprü kurmak amacıyla orada yaşayan Türkler adım adım silahlandırılarak, ulusal kuvvet yapısının yaratılması yoluyla Azerbaycan'da bağımsız bir Türk idaresi oluşturulacaktı.*' Sonuçta, yüzbinlerce Ermeni'nin öldürüldüğü 1914-1916 soykırımının devamında, İttihatçıların Osmanlı Türklerini Azerbaycan Türklerinden ayıran Ermeni engelini yıkarak, Turanî toprak birliğini sağlama arzuları Kemalistlerce sürdürülmüştür.

Nitekim Karabekir, *İstiklal Harbimiz* adlı anı kitabında Ermenistan'ın Türkiye'nin Azerbaycan ve Kafkasya'daki diğer Türkî ülkelerle sınır komşuluğunun önünde hem tehdit hem engel oluşturduğunu tekrarlar durur. Bu yüzden Azerbaycan'la köprü kuran ve "öz be öz Türk toprağı" dediği Nahcivan'ın Türklerin elinde olması gerektiğine inandığını yazar. Kemalistlerin amaçlarının bütün Türklerin kardeşleriyle birleşmesi ve Ermenistan'ın varlığını sürdürmesinin "*başımızın belası*" olduğunu söyleyen Karabekir bunu gayet 'net' bir biçimde ulusal hedef olarak koyar önümüze: "*Ezeceğiz, bitireceğiz, çiğneyeceğiz, mahvedeceğiz, Türklerin çizmeleri altında can vereceksiniz, imha edeceğiz.*"

İşte, kıssadan hisse bugünkü Dağlık Karabağ meselesine ve savaşına biraz da bu açıdan bakmalı. Amaç, hedef, planlar 20. yüzyıldan 21. yüzyıla çok az farklılıkla değişmeden sürüyor.